

Глава 3. ІНДЫЯ І КІТАЙ У СТАРАЖЫТНАСЦІ

Праекты і даследаванні

♦ Таямніцы найстаражытнейшых індскіх гарадоў. ♦ «Паданне пра Раму» — эпас пра дабро і зло. ♦ Уклад кітайскай цывілізацыі ў сусветную культуру.

§ 24. Старажытная Індыя

?! 1. Чаму старажытныя цывілізацыі ўзніклі ў далінах рэк? **2.** Хто такія ары? Якую ролю яны адыгралі ў гісторыі Старажытнага Ірана?

Чужаземцы, якія пабывалі ў Індыі, расказвалі, што людзі там збіраюць з кустоў белыя камякі і потым апранаюцца ў іх; мёд такі цвёрды, што хрусціць на зубах; каровы заходзяць у любы дом, і ніхто іх не гоніць. Што ж гэта за дзіўная краіна? Хто яе насяляў і чым займаліся жыхары? Калі і хто стварыў найстаражытнейшыя дзяржавы?

1. Прыродныя ўмовы і насельніцтва. Індыя размешчана на поўдні Азіі, на паўвостраве Індастан. Клімат у Індыі гарачы і вільготны. На поўначы яе ахоўваюць ад халодных вятроў самыя высокія горы ў свеце — *Гімалаі*. Найбуйнейшыя рэкі — *Інд* і *Ганг*. Берагі паўвострава абмываюцца водамі Індыйскага акіяна.

Урадлівыя даліны рэк змяняюцца стэпамі і пустынямі, снежныя горы — джунглямі. У джунглях жылі тыгры, пантэры, сланы, малпы, было шмат змей.

У даліне Інда жыхары Індыі стварылі найстаражытнейшую ў Паўднёвай Азіі цывілізацыю — *індскую*.

2. Узнікненне дзяржавы. У *трэцім* — *пачатку другога тысячагоддзя да н. э.* у даліне Інда існавала адзіная дзяржава. Самымі буйнымі гарадамі былі *Хар’на* на поўначы і *Махэнджа-Дара* на поўдні.

▲ Карта Старажытнай Інды

У час раскопак Махенджа-Дара вучоныя ўбачылі горад з шырокімі прамымі вуліцамі. У цэнтры знаходзілася крэпасць. Дамы з абпаленай цэглы мелі водаправод і каналізацыю. У жыллі знойдзены дзіцячыя цацкі, гіры для шалей, пячаткі з надпісамі, залатыя і сярэбраныя ўпрыгажэнні, прылады працы і зброя з медзі і бронзы.

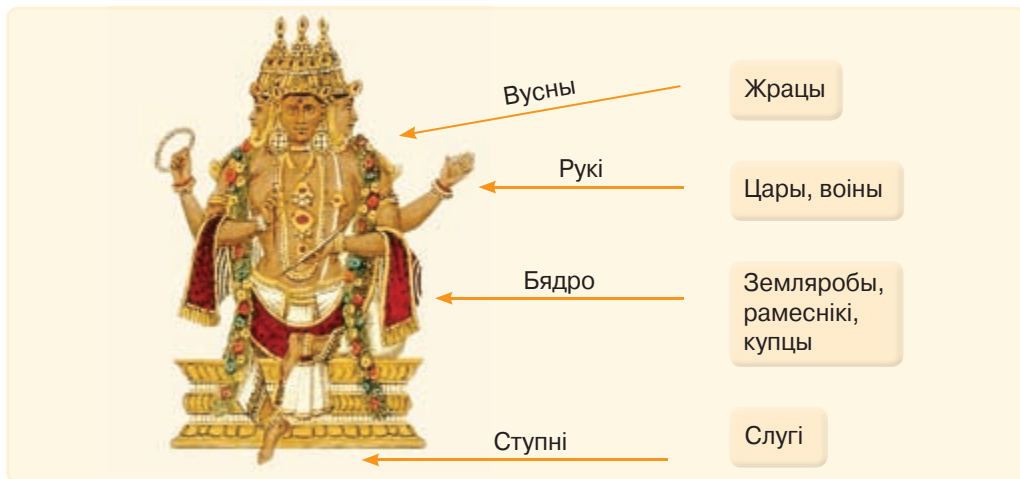
Уявіце, што вы археолаг. Якія вывады пра жыццё і заняткі насельніцтва гарадоў можна зрабіць на аснове гэтых рэчывых крыніц?

▲ Руіны Махенджа-Дара

Гэта была вялікая і густанаселеная дзяржава. Жыхары краіны падзяляліся на багатых і бедных. Лічыцца, што на чале гэтай дзяржавы стаялі жрацы. Высокага ўзроўню дасягнуў марскі і сухапутны гандаль. У трэцім тысячагоддзі да н. э. найбольш актыўна індцы гандлявалі з Міжрэччам. Туды з Індыі везлі пышныя індыйскія баваўняныя тканіны, ювелірныя вырабы. Індыйскія вырабы траплялі нават у далёкі Егіпет. Па сушы вёўся актыўны гандаль з суседнімі качавымі народамі. Па невядомых прычынах індская цывілізацыя паступова загасла, гарады былі закінуты, людзі перасяліліся ў даліну ракі Ганг.

3. Старажытныя ары: грамадства і гаспадарчае жыццё. У сярэдзіне другога тысячагоддзя да н. э. з поўначы ў Індыю перасяліліся індаеўрапейскія качавыя плямёны *арыяў*. Змяшаўшыся з патомкамі індцаў, яны ўтварылі індыйскі народ. З гэтага часу старажытныя індыйцы падзяліліся на арыяў («сваіх») і дасаў («чужых», да якіх, галоўным чынам, належала мясцовае насельніцтва). Адрозненне паміж імі было

▲ Бог Брахма і варны

☑ *Індыйцы верылі, што варны пайшлі з розных частак цела бога Брахмы*

Ў тым, што арыі і дасы пакланяліся розным багам і займалі рознае становішча ў грамадстве. Усе арыі падзяляліся на тры *варны*. Варны — вялікія групы людзей, якія адрозніваліся родам заняткаў, правамі і абавязкамі, што, як правіла, перадаюцца па спадчыне. Людзі з розных варн адрозніваліся таксама адзін ад аднаго, жыллем і ежай, якую ўжывалі.

Першай і вышэйшай варнай былі жрацы-*брахманы*. Другой варнай — ваенная значць. Трэцюю варну складалі земляробы, рамеснікі і гандляры. Дасы складалі чацвёртую, ніжэйшую варну. Гэту варну называлі «шудра», што значыць «слуга». Шудры былі абавязаны служыць тром першым варнам.

Галоўным заняткам жыхароў Індыі было земляробства. Яны першымі ў свеце навучыліся апрацоўваць бавоўнік і цукровы трыснёг. З раслін і кветак выраблялі вострыя прыправы і духмяныя рэчывы. Другой па значэнні ў гаспадарцы была жывёлагадоўля. Індыйцы прыручылі сланоў. Іх выкарыстоўвалі для пераноскі цяжараў і ў бітвах.

▲ Верхняя часть
колонны Ашоки

4. Вялікая дзяржава цара Ашокі.

Ішоў час, і ў Індыі ўтварыліся новыя дзяржавы. На чале кожнай з іх стаў цар. У канцы IV ст. да н. э. яны аб'ядналіся ў адзіную дзяржаву. Найвышэйшай магутнасці яна дасягнула пры цары *Ашоку*. У першы перыяд свайго праўлення ён быў жорсткім і суровым правіцелем, вёў шматлікія войны, усталёўваў строгі парадак кіравання вялізнай дзяржавай.

Другі перыяд царавання Ашокі характарызуецца больш мяккім кіраваннем. Гэта было звязана з прыняццем будызму (рэлігіі, пра якую вы даведзецеся ў наступным параграфі). Па загадзе цара пачалі ўзводзіць бальніцы, арашальныя збудаванні і добрыя дарогі.

Цар клапаціўся пра слабых і бедных, шчодро раздаваў падарункі. Шмат увагі надавалася ахове жывёл і раслін. Але пасля смерці Ашокі адзіная дзяржава хутка распалася на невялікія самастойныя царствы.

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

♦ *Старажытная індская цывілізацыя ўзнікла ў даліне ракі Інд. У трэцім — пачатку другога тысячагоддзя да н. э. у Індыі ўжо існавала буйная дзяржава. ♦ У сярэдзіне другога тысячагоддзя да н. э. у Індыю прыйшлі арыі. Змяшайшыся з нашчадкамі індцаў, яны ўтварылі індыйскі народ. ♦ З прыходам арыяў грамадства падзялілася на варны. Узнікла новая дзяржава і новая цывілізацыя — старажытнаіндская.*

? **1.** З дапамогай карты і тэксту параграфа ахарактарызуйце месцазнаходжанне Старажытнай Індыі. **2.** Як называліся і дзе ўзніклі найстаражытнейшыя індскія гарады? У чым заключаецца іх асаблівасць? **3.** Растлумачце сэнс паняцця «варна». **4.** Пры якім правіцелю індыйская дзяржава дасягнула найвышэйшай магутнасці? Чым адрозніваюцца два перыяды яго кіравання?

? Жыхары Індыі вынайшлі лічбы і гульню для цароў і военачальнікаў — «ча-туранга». З дапамогай дадатковых крыніц інфармацыі высветліце: чаму лічбы, створаныя індыйцамі, мы называем арабскімі? Як сёння называецца старажытная індыйская гульня і чаму яна магла навучыць военачальнікаў?

§ 25. Культура Старажытнай Індыі

?! Якія народы старажытнасці стварылі сваю пісьменнасць?

«Нават разумны чалавек будзе становіцца менш разумным, калі ён не будзе самаўдасканалвацца», «не рабі іншаму таго, што магло б з'явіцца прычынай тваёй пакуты». Такіх мудрых заповедзей стараліся прытрымлівацца старажытныя індыйцы. Якія яшчэ дасягненні ў культурным жыцці, што пакінулі нам жыхары Старажытнай Індыі, не страцілі каштоўнасці ў нашы дні?

1. Мовы і пісьменнасць Старажытнай Індыі. Пакуль невядома, на якіх мовах гаварылі жыхары Індыі ў трэцім тысячагоддзі да н. э. Іх пісьменнасць яшчэ не расшыфравана. Але вядомая мова, на якой гаварылі прышлыя арыі. Яна называецца *санскрыт*, што азначае «дасканалы». Шмат якія сучасныя мовы Індыі роднасныя санскрыту. Ёсць у санскрыце і словы, падобныя да беларускіх. Напрыклад, «веда» — «веды», «швета» — «свята», «брахман» — «рахманы», «будх» — «будзіць».

Паміж Беларуссю і Індыяй — тысячы кіламетраў. Як вы думаеце, чаму ў санскрыце і беларускай мове ёсць падобныя па гучанні словы?

Стваральнікамі санскрыту лічыліся багі, а захавальнікамі — брахманы. Кожны чалавек, які лічыў сябе арыем, павінен быў ведаць гэту мову. Шудры не мелі права вывучаць санскрыт пад страхам жорсткага пакарання.